

De sleedoornpage terug in de Gelderse Poort

Tekst: In de Gelderse Poort ten oosten van Nijmegen is op 27 juli 2004 de bedreigde sleedoornpage (*Thecla betulae*) herontdekt. Gericht onderzoek in 2005 heeft de aanwezigheid van de soort in twee natuurgebieden aan het licht gebracht: op een oude vindplaats binnendijks (de Groenlanden) en voor het eerst in het buitendijks gelegen natuurontwikkelingsgebied Millingerwaard. In dit artikel worden de resultaten van het onderzoek toegelicht. Speciale aandacht zal uitgaan naar de relatie tussen het voorkomen van deze soort en twee belangrijke processen in het rivierengebied, namelijk begrazing en overstroming.

Gijs Kurstjens (Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort), Gerben de Graaf (student Helicon Velp) en Bart Beekers (ARK Natuurontwikkeling)

Het eitje van de sleedoornpage is duidelijk zichtbaar op de tak. De vlinder is lastiger te vinden.

Bart Beekers

het aantal soorten met een kwart afgenomen ten opzichte van de situatie voor 1970 en herstel daarvan is niet snel te verwachten (Kurstjens *et al.*, 2005).

Historisch voorkomen

Van de Gelderse Poort waren van twee locaties waarnemingen bekend. Bij Babberich was de soort gevangen in juli 1942 (collectie Elfrink). Indertijd lag de vangstlocatie buitendijks omdat de Rijnstrangen toen nog fungeerden als overlaat bij hoogwater op de Rijn. Daarnaast werd de soort in de periode 1978 t/m 1982 ook regelmatig binnendijks gezien (zowel eitjes als imago's) in de struwelen aan de zuidzijde van de Groenlanden in de Ooijpolder (collectie Van Aalst). De soort komt langs de rand van de Veluwe nog vrij veel voor, maar daarvan is slechts een gering aantal langs de Nederrijn (Meinerswijk bij Arnhem in jaren '90) of de IJssel gezien. Voor 1980 kwam de soort op diverse plaatsen langs de rand van het Noordelijk Maasdal voor waaronder Vierlingsbeek, Arcen, Venlo, Belfeld (Tax, 1989). Recent is de soort daar alleen bekend van Molenhoek en Cuijk. De sleedoornpage komt nog steeds voor langs de Overijsselse Vecht, onder meer in het Junner Koeland.

Het veldonderzoek in 2005

Om duidelijkheid te krijgen over het

huidige voorkomen van de sleedoornpage in de Gelderse Poort, is in de winter van 2005 door Gerben de Graaf gericht veldwerk gedaan. Een groot deel van de Groenlanden (150 ha) is onderzocht. Dit natuurgebied is in beheer bij Staatsbosbeheer en wordt sinds enkele jaren, samen met de aangrenzende uiterwaard (de Bisonbaai), op extensieve wijze jaarrond begraasd door runderen en paarden.

Eerst zijn alle struwelen met sleedoorn in kaart gebracht. Het gaat daarbij deels om oude hagen die vroeger langs de randen van graslanden stonden, maar intussen langs de randen van kleiputten staan. Daarnaast heeft deze struik zich ook massaal spontaan gevestigd en uitgebreid op een voormalig steenfabrieksterrein. Eveneens is in de Millingerwaard onderzoek gedaan en wel op de enige twee locaties waar sleedoorns groeien (een haag bij de Millingerhof en struiken in het Colenbrandersbos, een restant hardhoutoibos langs de Waal). Tussen half maart en begin april 2005 is naar eitjes gezocht op de takken van sleedoorns. Alle waarnemingen zijn ingemeten met een GPS. De hoogte waarop het eitje in de struik zit en de zonexpositie zijn genoteerd.

Aansluitend is in de zomer (van eind juli tot half september) onderzoek gedaan naar het biotoop en het terreingebruik van de vlinders zelf. Op kansrijke plaatsen, dat wil zeggen potentiële ontmoetingsbomen bij sleedoornstruwelen waar in het voorjaar eitjes zijn aangetroffen, is gekeken of vlinders er gebruik van maakten.

Ontdekking in de Millingerwaard

Al vrij snel werden de eerste eitjes in de Groenlanden gevonden. De soort bleek er dus nog steeds voor te komen. Uiteindelijk zijn er 37 eitjes

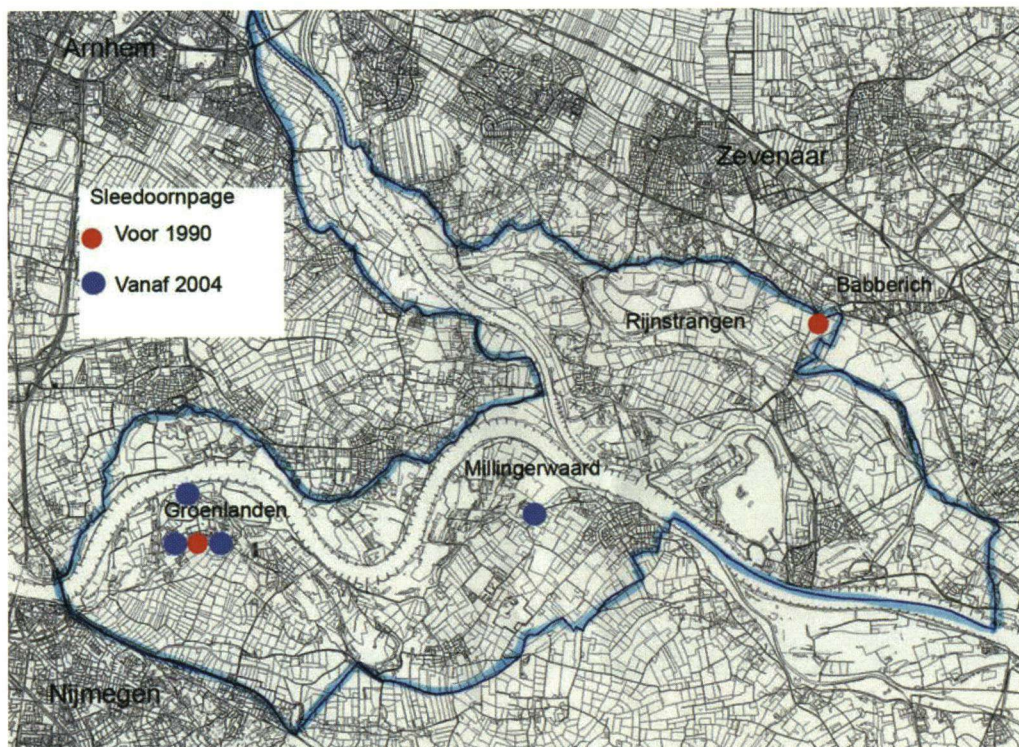
Rediscovery of *Thecla betulae* in the Gelderse Poort

The Brown Hairstreak (*Thecla betulae*) has been rediscovered in the Gelderse Poort, near Nijmegen, an area in the province of Gelderland where the natural river landscape is being restored. During field surveys in 2005, eggs of the butterfly were found on *Prunus spinosa* at two sites. Special attention was paid to the effect that browsing by grazing animals and immersion had on their occurrence. More than half of the eggs was found on twigs of re-growth due to browsing. Surprisingly, eggs were also found on shrubs growing in the flood plain of the river Rhine, suggesting that eggs can survive periodic flooding.

gevonden, verspreid over drie deelgebieden in de Groenlanden en 17 in een haag bij de Millingerhof. Daar was de soort nog nooit eerder gezien. In het Colenbrandersbos werd de soort niet gevonden. De eitjes werden zowel gevonden op klassieke hagen, die periodiek worden gesnoeid, als op natuurlijk begraasde struwelen. De meeste eitjes zaten op een hoogte van 1,5 à 2 m op twee- tot driejarige takken die de overgang van jong naar oud hout vormen. Tweederde van de eitjes lag op het warme zuidoosten. Hoe lastig het is om de vlinders zelf te zien te krijgen, bleek wel in de zomer van 2005. Door ons werden geen exemplaren gezien, maar Gerard van Aalst had het geluk om wel twee vlinders te zien; een op 27 juli 2004 en een op 27 augustus 2005; beide in de Groenlanden en de laatste fladderend rond de top van een gewone es.

Profijt van natuurlijke begrazing

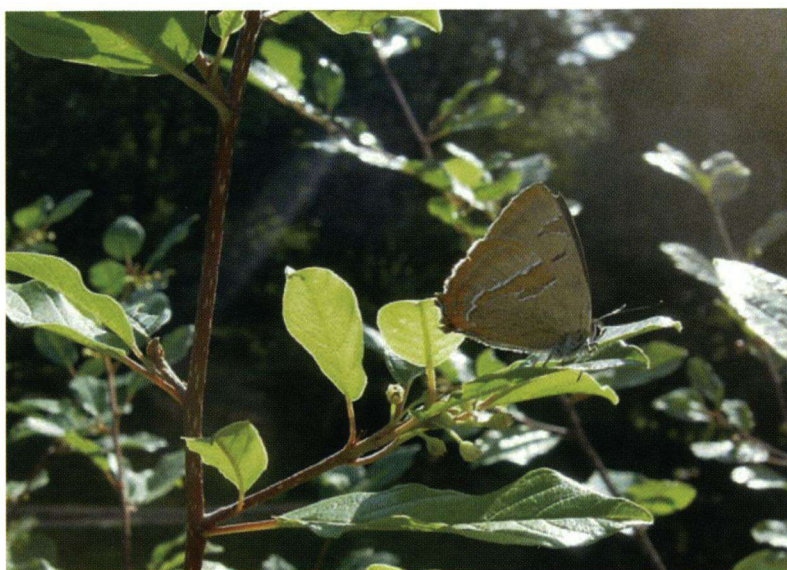
Meer dan de helft van de eitjes in de Groenlanden was afgezet op natuurlijke en onder invloed van begrazing uitgegroeide sleedoornstruwelen. Dit zijn dan soms enorme en hoge bolvormige struiken. Vaak groeien er in de bescherming van deze stekelstruik een of meer solitaire bomen die anders in een jonger stadium wellicht door de grazers waren opgegeten. Zo groeien er in de Groenlanden veel losse zomereiken en gewone essen in een sleedoornstruweel. Vooral essen vormen een geschikte ontmoetingsboom voor de vlinders omdat deze in de nazomer vaak vol zitten met door bladluizen geproduceerde honingdauw. Die vormt een belangrijke voedselbron voor de vlinders (Thomas, 1974). Maar zelden worden (vrouwelijke) vlinders gezien om nectar te drinken op bloeiende planten. Deze voedselbomen dienen ook als ontmoetings- en paarplaats voor man-

Verspreidingskaartje van de sleedoornpage in het onderzochte gebied.

nelijke en vrouwelijke vlinders. Door de begrazing in de Groenlanden ontstaan er dus veel geschikte en complete minibiotopen voor de sleedoornpage. De grazers vreten vrijwel jaarlijks delen van deze struwelen op waardoor er verjonging

plaatsvindt waarop vervolgens weer eitjes kunnen worden afgezet. De sleedoornpage is dus duidelijk ook een van de vele soorten dagvlinders wiens biotoop dankzij begrazing ontstaat (zie ook Bink & van der Made, 1986).

Bart Beekers

Sleedoornpage.

Gijs Kurstjens

hooggelegen deel van de uiterwaard en bovendien worden de eitjes ook nog eens tot minimaal 2 meter hoog in de struiken afgezet. Langdurige inundatie is dus niet aan de orde.

Toekomstig onderzoek

De komende jaren willen we nog enkele andere potentieel geschikte locaties onderzoeken op het voorkomen van de sleedoornpage. Binnen de Gelderse Poort staan nog mooie hagen in het Circul van de Ooij (aansluitend op de Groenlanden) maar bijvoorbeeld ook in het Duitse deel van de Duffelt rondom het Kranenburger Bruch. De historische locatie bij Babberich in de Rijnstrangen verdient eveneens een nader onderzoek. Behalve het completeren van de verspreiding in de Gelderse Poort, hopen we door het veldonderzoek ook nog meer te weten te komen over de relatie tussen het voorkomen enerzijds en begrazing en overstrooming anderzijds.

Dankwoord

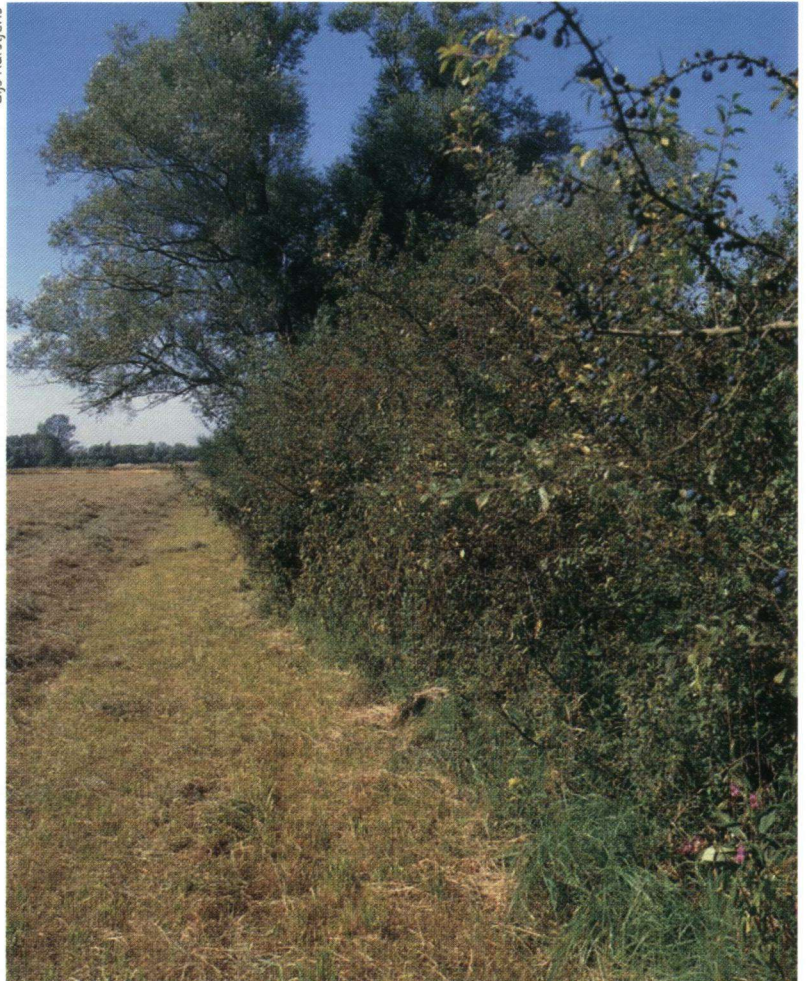
De volgende personen worden bedankt bij hun hulp bij de totstandkoming van dit onderzoek: Gerard van Aalst (waarnemingen), Harry Woesthuis (Staatsbosbeheer, vergunningverlening), Henk de Vries (De Vlinderstichting) en Johan Bekhuis (ARK Natuurontwikkeling, stagebegeleiding).

Literatuur

- Bink, F.A. & J.G. van der Made. 1986. *Dagvlinders en grote herbivoren. Deel 2. Invloed van grote herbivoren op voedselbronnen en landschap.* De Levende Natuur 87(6): 168-175.
- Kurstjens, G., P. Calle & B. Peters. 2005. *Verrassend herstel van insectenrijkdom in de Gelderse Poort.* De Levende Natuur 106(6): 260-267.
- Tax, M.H. 1989. *Atlas van de Nederlandse dagvlinders.* Vereniging Natuurmonumenten/Vlinderstichting.
- Thomas, J.A. 1974. *Ecological studies of hairstreak butterflies.* Thesis, University of Leicester.

Dankzij extensieve begrazing door runderen en paarden treedt verjonging op aan de randen van sleedoornstruwelen en blijven er geschikte takken aanwezig voor de afzet van eitjes. Vaak staat er in de nabije omgeving of zelfs onder goede bescherming tegen vraat middenin het struweel een geschikte ontmoetingsboom zoals een gewone es.

Gijs Kurstjens

Haag bij de Millingerhof.

Aanpassing aan overstrooming?

De vondst van eitjes in de Millingerwaard is ook bijzonder omdat het gebied regelmatig 's winters onderloopt. Daaruit zou kunnen worden afgeleid dat de eieren van de sleedoornpage enige tolerantie voor overstrooming hebben. Zeker weten doen we dat echter niet. Mogelijk sterft de soort uit en wordt de uiterwaard vanuit hoogwatervrije binnendijks gelegen populaties gekoloniseerd. Ter hoogte van de Millingerwaard zijn echter geen geschikte struwelen voorhanden en omdat de soort bekend staat als honkvast, mogen we aannemen dat dit niet het geval is. De eieren zullen dus enkele dagen hoogwater weten te overleven. De haag bij de Millingerhof waarin de eitjes zijn aangetroffen, staat op een relatief